

FARG‘ONA VODIYSIDA QADIMGI SHAHARSOZLIK: ARXEOLOGIK YODGORLIKLAR MISOLIDA

Abduraximov Asrorbek

Namangan viloyati tarixi va madaniyati davlat muzeyi

Annotatsiya

Ushbu maqolada Farg‘ona vodiysida qadimgi shaharsozlik jarayonlarining shakllanishi va rivojlanishi arxeologik yodgorliklar misolida tahlil qilinadi. Tadqiqotda arxeologik qazishmalar natijalari, yozma manbalar hamda ilmiy adabiyotlarda keltirilgan ma’lumotlardan foydalanildi. Farg‘ona vodiysidagi qadimgi shahar va manzilgohlarning hududiy joylashuvi, me’moriy-rejalashtirish xususiyatlari, mudofaa inshootlari, hunarmandchilik va savdo faoliyati bilan bog‘liq jihatlar ko‘rib chiqildi. Axsikent, Quva va boshqa arxeologik yodgorliklar materiallari mintaqada urbanizatsiya jarayonlari uzoq tarixiy taraqqiyot davomida shakllanganini ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari Farg‘ona vodiysidagi qadimgi shaharsozlik an‘analarini o‘rganish hududning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy tarixini yoritishda muhim ahamiyatga ega ekanini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Farg‘ona vodiysi, shaharsozlik, urbanizatsiya, arxeologiya, Axsikent, Quva, qadimgi shaharlar, arxeologik yodgorliklar.

Аннотация

В статье анализируются процессы формирования и развития древней градостроительной культуры Ферганской долины на примере археологических памятников. В исследовании использованы результаты археологических раскопок, письменные источники и научная литература. Рассматриваются территориальное расположение древних городищ и поселений, их архитектурно-планировочные особенности, оборонительные сооружения, а также развитие ремесла и торговли. Материалы Ахсикента, Кувы и других археологических памятников показывают, что процессы урбанизации в Ферганской долине формировались на протяжении

длительного исторического периода. Изучение древней градостроительной культуры имеет важное значение для исследования экономической, социальной и культурной истории региона.

Ключевые слова: Ферганская долина, градостроительство, урбанизация, археология, Ахсикент, Кува, древние города, археологические памятники.

Annotation

This article analyzes the formation and development of ancient urban planning in the Fergana Valley based on archaeological monuments. The study uses archaeological excavation data, written sources, and relevant scholarly literature. Particular attention is given to the territorial location, architectural and planning features, defensive structures, craft production, and trade activities of ancient urban settlements. Archaeological materials from Akhsikent, Kuva, and other sites demonstrate that urbanization processes in the Fergana Valley developed over a long historical period. The study of ancient urban planning traditions is important for understanding the economic, social, and cultural history of the region.

Keywords: Fergana Valley, urban planning, urbanization, archaeology, Akhsikent, Kuva, ancient cities, archaeological monuments.

KIRISH

Fargʻona vodiysi Markaziy Osiyoning qadimdan muhim tarixiy-madaniy hududlaridan biri hisoblanadi. Vodiyning tabiiy-geografik sharoiti, sugʻorma dehqonchilik uchun qulay hududlari, daryo va suv tarmoqlari hamda savdo yoʻllariga yaqinligi bu yerda qadimgi manzilgohlar va shahar markazlarining shakllanishiga taʼsir koʻrsatgan. Arxeologik tadqiqotlar natijasida Fargʻona vodiysida qadimgi davrdan oʻrta asrlargacha boʻlgan turli davrlarga oid koʻplab yodgorliklar aniqlangan. Tadqiqotchilar vodiyning urbanizatsiya jarayonlarini ilk shaharlar, qadimgi shaharlar va rivojlangan shahar markazlari bosqichlari orqali oʻrganib kelmoqdalar. Fargʻona vodiysidagi qadimgi shaharsozlikni oʻrganishda Axsikent va Quva kabi yirik arxeologik yodgorliklar alohida

ahamiyatga ega. Xususan, Axsikentning shahar tuzilishi, mudofaa tizimi, hunarmandchilik va savdo faoliyatiga oid arxeologik materiallar vodiyni urbanizatsiya tarixini o'rganish uchun muhim manba hisoblanadi. Mazkur tadqiqotning maqsadi Farg'ona vodiysidagi qadimgi shaharsozlik an'alarini arxeologik yodgorliklar misolida tahlil qilishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Farg'ona vodiysining qadimgi shaharsozligi va urbanizatsiya jarayonlari bo'yicha bir qator arxeologik va tarixiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Tadqiqotlarda vodiyni qadimgi va o'rta asr shaharlarining shakllanishi, ularning me'moriy-rejalashtirish xususiyatlari hamda iqtisodiy va madaniy hayotidagi o'rni yoritilgan. M. Boqijon va A. Alisher tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda Farg'ona vodiysidagi urbanizatsiya jarayonlari arxeologik materiallar asosida tahlil qilinib, yodgorliklar shahar shakllanishining turli bosqichlari bilan bog'langan. Farg'ona vodiysi shaharlarining kelib chiqishi va rivojlanishiga bag'ishlangan tadqiqotlarda yozma manbalar hamda arxeologik qazishmalar ma'lumotlari birgalikda tahlil qilingan. Ushbu tadqiqotlar vodiyni qadimgi, antik va o'rta asr shaharlarini urbanizatsiya jarayonlari doirasida ko'rib chiqish imkonini beradi. Axsikent va Quva kabi yirik shahar markazlarining iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy tarixini arxeologik materiallar asosida o'rganish ham Farg'ona urbanizatsiyasi tarixini yoritishda muhim yo'nalishlardan biridir.

TADDIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tarixiy-qiyosiy, arxeologik, manbashunoslik va tipologik tahlil usullaridan foydalanildi. Arxeologik metod orqali Farg'ona vodiysidagi qadimgi shahar va manzilgohlarga oid qazishmalar natijalari hamda moddiy topilmalar tahlil qilindi. Tarixiy-qiyosiy metod yordamida turli davrlarga mansub shaharlarning rivojlanish xususiyatlari taqqoslandi. Tadqiqotda bevosita yangi qazishma olib borilgani da'vo qilinmaydi; asosiy e'tibor avvalgi arxeologik tadqiqotlar va ilmiy adabiyotlarda e'lon qilingan materiallarni tahlil qilishga qaratildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Fargʻona vodiysida shaharsozlik jarayonlarining shakllanishi uzoq tarixiy taraqqiyot bilan bogʻliq boʻlgan. Arxeologik tadqiqotlarda vodiyni turli hududlaridan aniqlangan yodgorliklar shahar madaniyatining bosqichma-bosqich rivojlanganini koʻrsatadi. Axsikent ushbu jarayonni oʻrganishda muhim arxeologik yodgorliklardan biridir. Manbalarda Axsikentning qadimgi Fargʻona hududidagi yirik shahar markazlaridan biri boʻlgani, shaharda ark, shahriston va rabod kabi qismlar shakllangani qayd etiladi. Arxeologik qazishmalar natijasida hunarmandchilik, metallurgiya, keramika va savdo faoliyatiga oid turli moddiy manbalar aniqlangan. Quva ham Fargʻona vodiysining urbanizatsiya tarixida muhim oʻrin tutadi. Uning arxeologik oʻrganilishi bir necha bosqichlarda amalga oshirilgan boʻlib, tadqiqotlarda ark, shahriston, mudofaa inshootlari va madaniy qatlamlarga eʼtibor qaratilgan. Fargʻona vodiysidagi qadimgi shaharlarning rivojlanishida hunarmandchilik va savdo muhim omillardan biri boʻlgan. Arxeologik qazishmalar davomida topilgan keramika, metall buyumlar, tangalar va boshqa moddiy manbalar aholining xoʻjalik va madaniy hayoti haqida maʼlumot beradi. Axsikent materiallari, xususan, keramika, tangalar, metallurgiya va hunarmandchilik bilan bogʻliq topilmalar shahar iqtisodiy hayotining turli yoʻnalishlarini oʻrganish imkonini beradi. Shuningdek, shaharlarning rejalashtirilishi va mudofaa tizimi ularning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasini oʻrganishda muhim koʻrsatkich hisoblanadi. Axsikent misolida ark, shahriston va rabodning mavjudligi shahar makonining funksional jihatdan murakkab tuzilishga ega boʻlganini koʻrsatadi.

MUHOKAMA

Fargʻona vodiysidagi qadimgi shaharsozlikni oʻrganish shaharlarning faqatgina aholi yashash maskani sifatida emas, balki hunarmandchilik, savdo, boshqaruv va madaniy almashinuv jarayonlari amalga oshirilgan markazlar sifatida shakllanganini koʻrsatadi. Shu bilan birga, barcha qadimgi shaharlarning tuzilishi bir xil boʻlgan deb xulosa qilish toʻgʻri emas. Ularning rejalashtirilishi tabiiy-geografik sharoit, tarixiy davr, siyosiy vaziyat va iqtisodiy faoliyat kabi omillarga bogʻliq boʻlgan. Shu sababli Fargʻona vodiysi shaharsozligini oʻrganishda alohida yodgorliklarning oʻziga xos xususiyatlarini hisobga

olish zarur. Axsikent va Quva kabi yodgorliklarning arxeologik materiallarini qiyosiy o'rganish vodiyni urbanizatsiya jarayonlari bir xil vaqtda yoki yagona model asosida kechmaganini ko'rs atadi. Bu yodgorliklarni alohida tarixiy bosqichlar va hududiy sharoitlar doirasida o'rganish Farg'ona shahar madaniyatining murakkab va ko'p qatlamli xususiyatlarini ochib berishga yordam beradi.

XULOSA

Tadqiqot natijasida Farg'ona vodiysida qadimgi shaharsozlik jarayonlari uzoq tarixiy taraqqiyot davomida shakllanganini ko'rish mumkin. Arxeologik yodgorliklar ushbu jarayonning turli bosqichlarini moddiy manbalar orqali o'rganish imkonini beradi. Axsikent, Quva va boshqa arxeologik yodgorliklarning me'moriy-rejalashtirish xususiyatlari, mudofaa inshootlari, hunarmandchilikka oid topilmalari va savdo bilan bog'liq materiallari Farg'ona vodiysining iqtisodiy va madaniy tarixini tiklashda muhim ahamiyatga ega. Farg'ona vodiysidagi qadimgi shaharsozlikni o'rganishda arxeologik ma'lumotlarni yozma manbalar bilan qiyosiy tahlil qilish muhim metodologik ahamiyatga ega. Kelgusida yangi arxeologik tadqiqotlar, GIS va raqamli xaritalash kabi zamonaviy usullarni qo'llash qadimgi shaharlarning hududiy tuzilishi va rivojlanish dinamikasini yanada chuqurroq o'rganish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- [1] Boqijon M., Alisher A. Early urbanization processes in Fergana Valley (based on archaeological materials). Scientific Reports of Fergana State University, 2022.
- [2] Yakubjonov S. О некоторых вопросах возникновения и развития городов Ферганской долины. Актуальные проблемы истории Узбекистана, 2023.
- [3] Turdikhojayeva M.M. History of Fergana Valley in Historical Sources and Archaeological Materials. Oriental Journal of History, Politics and Law, 2023, pp. 60–64.

[4] Khayitova Sh., Beknazarov B. Archaeological Monuments of the Fergana Valley and Historical Analyses of Their Study. Oriental Journal of History, Politics and Law, 2025, pp. 291–296.

[5] Aloxunov A.A., Tashmatov B.D. The Role of the City of Kuva in the Urban Civilization of the Fergana Valley. Sciental Journal of Education Humanities and Social Sciences, 2025.

[6] Anorboyev A. Axsikent – qadimgi Farg‘ona poytaxti. Toshkent: Tafakkur, 2013.